

PAX

Vrede.
Wie
durft?

Vieren.

Vredesweek

Suggesties voor vieringen
in de Vredesweek van
15 t/m 23 september 2018

GENERATIES
VOOR VREDE

16 september

Jesaja 45, 20-25
Psalm 116, 1-9
Jakobus 2, 1-18
Marcus 9, 14-29

23 september

Deuteronomium 13, 2-6
Psalm 139, 13-24
Jakobus 3, 16-4, 6
Marcus 9, 30-37

Colofon

Redactie: Johanneke Bosboom (Berne Media), Mirjam Braakhuis (Leger des Heils), Bram Grandia (Kerk & Vrede), Annemarieke Hollanders (PAX), Jasja Nottelman (Evangelische Universiteitsgemeente in Utrecht), Edwin Ruigrok (PAX), Klaas Touwen (Protestantse Kerk in Nederland) en Christiane Karrer (Doopsgezinde Broederschap).

Met medewerking van: Erik Borgman, Puco Danilovic, Sjon Donkers, Peter Korver, Enis Odaci, Marijke Sarot.

Hoofredactie: Edwin Ruigrok en Annemarieke Hollanders

Eindredactie: Hein Bosman en Helma Maas-van der Vaart (PAX)

Fotografie en illustratie: o.a. PAX archief, epd-bild/Stephan Wallocha, Hollandse Hoogte, iStock, Hans Versteeg, Wikimedia

Illustratie cover: Len Munnik

Productie: Global Village Media

Vormgeving: René Mohrmann, Amsterdam

Beeldbewerking: Frans Rappange - Scanvisie

Drukwerk: Joh. Enschedé Amsterdam

ISSN 1385-9668

PAX, St. Jacobsstraat 12, 3511 BS Utrecht
Postbus 19318, 3501 DH Utrecht
Tel: 030 - 233 33 46, Fax: 030 - 236 81 99,
E-mail: info@paxvoorvrede.nl
www.paxvoorvrede.nl of www.vredesweek.nl

PAX heeft het CBF-keurmerk, is ANBI-erkend en ISO-gecertificeerd.

PAX Vieren is beschikbaar in gesproken vorm voor mensen met een leesbeperking bij de CBB, Christelijke Bibliotheek voor blinden en Slechtzienden. Wilt u een abonnement op dit tijdschrift in een aangepaste leesvorm of wilt u hierover meer informatie? Dan kunt u contact opnemen met de CBB, tel.nr. 0341 - 565 499, e-mail: info@cbb.nl.

Gebed

Heer mijn God

Ik weet niet waar ik heen ga.
Ik ken de weg niet die voor me ligt.
Ik kan niet met zekerheid zeggen
waar hij zal eindigen.
Ook ken ik mezelf niet echt,
en als ik denk dat ik Uw wil volg,
dan betekent dit nog niet
dat ik dat ook werkelijk doe.
Maar ik geloof dat het verlangen om U te behagen
U in feite ook behaagt.
En ik hoop in dat verlangen te leven
bij alles wat ik doe.
Ik hoop nooit iets te doen zonder dat verlangen.
Als ik dit doe dan weet ik
dat U mij zult leiden langs het rechte pad,
hoewel ik er misschien niets van begrijp.
Daarom zal ik altijd op U vertrouwen,
ook al lijkt ik verloren en in de schaduw van de dood.
Ik zal niet bang zijn
want U bent steeds bij mij,
en U zult mij nooit aan mijn lot overlaten
om mijn gevaren alleen te doorstaan.

Thomas Merton (1915-1968)

Thoughts in Solitude p.83

Op www.vredesweek.nl is meer informatie te vinden over activiteiten in de Vredesweek. Via 'winkel & downloads' kun je collectefolders, de Vredeskrant en ander materiaal aanschaffen. Ook kun je verschillende onderdelen van dit magazine los downloaden op www.paxvoorvrede.nl/vieren.

Reacties ontvangen we graag via PAXmagazine@paxvoorvrede.nl.

Generaties voor vrede

Ien Munnik tekent een kind, een nieuwe generatie op de nek: wij zitten op de schouders van reuzen. Zo voelt het voor mij ook. Reuzen als Mandela en Gandhi blijven ons inspireren, naast theologen als Thomas Merton en Dorothee Sölle.

Dit jaar herdenken we - 50 jaar na zijn dood in 1968 - de kolossale strijd van Martin Luther King Jr. en de beweging voor gelijke rechten van zwarte Amerikanen. Maar ook denk ik aan de generaties voor ons, die massaal demonstreerden tegen de oorlog in Vietnam en tegen de waanzin van de kernwapen- wedloop. Allemaal mannen en vrouwen die de vredesbeweging gestalte gaven door innerlijke strijd, geloof en verzet aan elkaar te verbinden. Zij dragen ons.

Op onze beurt moeten wij en de generaties na ons opnieuw richting geven aan de vredesbeweging. Hoe gaan we verder? Wat dragen wij bij? Ook hier zie ik van alles gebeuren. Eind 2017 ontving Setsuko Thurlow, overlevende van Hiroshima samen met Beatrice Fihn de Nobelprijs voor de Vrede. Samen met jonge collega's van PAX en anderen werken zij aan de afschaffing van kernwapens. Veel partners van PAX delen een tomeloze inzet voor waarheid, vrijheid en recht. Jong en oud in Irak en Syrië, in Colombia, Zuid-Soedan, in Bosnië, ieder op zijn manier. Allemaal willen ze leven in een samenleving waar er zorg is voor elkaar. Ze voelen verantwoordelijkheid voor de generaties die na hen komen.

Deze positieve inzet van generaties voor vrede wordt helaas dagelijks bedreigd. Dat was vroeger zo en dat is nu zo. Deze PAX Vieren biedt bouwstenen om aan deze vredesstrijd een liturgische vorm te geven. Naast het geloof om zelf verandering te kunnen brengen lees je een nieuwe psalm geschreven door een moslim, Enis Odaci met een roep om nabijheid. In het hoofdartikel neemt predikant Klaas Touwen ons mee in de tekst van Marcus 9 en kijkt daarbij naar het schilderij van Rafael die de verheerlijking op de berg samenbrengt met de verhoopte genezing van de bezeten jongen. Hij roept een tegelijkertijd op die ook in ons vragen verborgen zit: hoe kan het dat wij, met zoveel goddelijk gegeven menskracht er niet in slagen deze wereld heel te maken? De machteloosheid om de kloof tussen het visioen van vrede en recht aan de ene kant en de werkelijkheid aan de andere kant grijpt ons regelmatig naar de keel. De schilder Hansa vraagt ons vol te houden en die werkelijkheid in het gelaat te zien. Hij confronteert ons met de Madonna del Mare Nostrum, gehuld in het isolatiedoek van de bootvluchtelingen. Theoloog Erik Borgman zoekt daar betekenisvolle woorden bij.

Er staan bijzondere bijdragen in deze PAX Vieren die je kunt gebruiken in vieringen in de Vredesweek. Wij wensen je veel inspiratie en zegen toe. ♦

Edwin Ruijgrok

Kyrië gebed

Kyrie Eleison - Heer ontferm U

Bidden om ontferming

Je hoofd buigen

Je hart openen

Met open handen opkijken naar die Ander

God ontferm U over mij

Ik buig mijn hoofd

Ik sta hier met mijn handen uitgestrekt naar U

Mijn hart wil U ontmoeten

God ontferm U over ons

Leer ons, onze handen uit te strekken naar U en elkaar

Geef ons vrede in ons hart

Help ons om te buigen,

zodat wij anderen van de grond omhoog kunnen helpen

Ontferm U over ons

Ontferm U over mij

Johanneke Bosman, Berne Media

Luister ter overweging naar een Kyrie Eleison gebed
gezongen door Herman van Veen via [YouTube](#)
bijvoorbeeld.

Psalm 153:

God van mensen nabij

Op afstand zien we mensen lijden, strijden, doden
Andere mensen, andere levens, ander leed
Op afstand lezen we hun verhalen, met mitsen en maren
Propaganda, nepnieuws, verborgen agenda's
Op afstand oordelen we over waarheid en onwaarheid
In de kerk, in de moskee, op de comfortabele bank
Wij roepen rustig: Heer, ontferm U (over hen).

Oorlogen beginnen op afstand, besloten door leiders op afstand
Honderden, duizenden, miljoenen, en nog meer slachtoffers
Oorlogen eindigen van dichtbij, bevochten door leiders van dichtbij
Gruwelijke verhalen, in woord en beeld, geven we door
Plechting beloven we 'nooit meer', slechts tot een volgende keer
Leed vervaagt, de herinnering vervaagt, elke generatie weer
Wij roepen veilig: Heer, ontferm U (over hen).

Mozes - Christus - Mohammed; Thora - Evangelie - Koran
Wie zegt waarheid, waarheid, waarheid?
En wie zegt afgoden, demonen, valse profeten?
Economie - uitbuiting - plundering; geld - macht - politiek
Wie zegt waarheid, waarheid, waarheid?
En wie zegt afgoden, demonen, valse profeten?
Wij roepen verward: Heer, ontferm U (over ons).

Wie zet zijn eigen kinderen in om voor ouderen te vechten?
En wie zet zijn toekomst in om te strijden voor een gedroomd verleden?
Het hart spreekt wanneer de lach oordeel en vooroordeel breekt
Het hart leeft wanneer andermans traan op onze schouders kleeft
Wie zet dan zijn religie in voor de religie van anderen?
En wie zet dan zijn veiligheid in voor de veiligheid van anderen?
Wij roepen in twijfel: Heer, ontferm U (over ons).

In nabijheid voel ik de moeder, de vader en het kind
Ze worden mijn familie en hun leed is mijn last
In nabijheid zijn hun verhalen waarheid, zonder mitsen en maren
Hun verlangen naar veiligheid blijft bij mij, één en verbonden
In nabijheid worden mijn beelden verpulverd tot as
In het gebed, in de aanraking, in die heilige ontmoeting
Ik roep: Heer, ontferm U (over mij).

Enis Odaci
Stichting Humanislam

Madonna del Mare Nostrum

Theoloog Erik Borgman zag een schilderij dat hem enorm trof. Hij beschrijft wat deze eigentijdse Onze Lieve Vrouw van de Middellandse Zee met hem doet.

Op het schilderij staat een zwarte vrouw met haar kind, gewikkeld in isolerend folie om hen warm te houden zoals dat met drenkelingen gebeurt. Zij staan voor de zee met daarboven een wolkenlucht. Een vluchteling met haar kind, zeker, maar ondanks het hyperrealisme - of beter: dankzij - heeft het schilderij de uitwerking van een icoon. Je wordt aangekeken, zowel door het kind als door de vrouw. Indringend, maar neutraal. Geen angst, maar ook geen opluchting of dankbaarheid. Geen appèl ook in de oppervlakkige zin. Zij zijn er gewoon en veranderen de wereld en het wordt aan de kijker overgelaten hoe deze daarop wil reageren. Hoe reageer ik op het gegeven dat zij zijn?

Als je goed oplet zie je dat de vrouw net langs jou als toeschouwer heen kijkt. Niet heel bot, maar toch wel: ze plaatst je in een wijder blikveld. Zij ziet je wel, maar je bent voor haar niet het centrum van de aandacht. Je bent een vertegenwoordiger van de wereld die nu ook haar wereld is. Zij kijkt de toekomst in naar wat zich achter jouw rug aandient. Voeg jij je in de toekomst die haar verwacht, die haar ruimte biedt? Als zij de Madonna is en daarmee het beeld van de kerk, dan is de vraag niet of jij haar redt, maar of jij met haar bent om zo, net als zij, gered te worden. Jij hoeft de Messias niet te zijn - wij hoeven de Messias niet te zijn - want zij draagt de Messias.

Kun je hopen?

Kunnen wij haar en hem verwelkomen? Ook als ze ons niet direct hoop geven, maar wij ons voelen opgenomen in de hopeloosheid van hun situatie? Een situatie waarin ze mensen achter hebben moeten laten of onderweg zijn kwijtgeraakt. Kun je geloven dat alleen uit deze hopeloosheid de ware hoop geboren kan worden? Of kun je dat niet en heb je hen daarmee al opgegeven? Als er al hoop is, dan zeker niet voor hen? En als dat het alternatief is, kunnen wij dan wel voor de hoop kiezen?

Toekomst

Het kind op de arm van de Madonna kijkt strak naar jou, als toeschouwer. Niet met de smekende blik die wij kennen van de hedendaagse goede doelen-porno, maar met de blik waar jonge kinderen het patent op lijken te hebben: pure afwachting, receptieve waarneming. De afwachting lijkt niet helemaal zonder spanning: de grote teen van het ene zichtbare blote voetje van het kind staat iets naar boven gestrekt. Hij belichaamt de toekomst die zijn moeder over jouw schouder, voor jou nog onzichtbaar, ziet opdoemen.

Onze taak is niet dit kind te redden, onze taak is onszelf te redden - door ons door dit kind tot gemeenschap ermee te laten aanspreken. Wij worden gered voor zover wij geloven dat wij door dit kind worden gered. Daarom zijn wij ontroostbaar om elk ongered kind, volwassene en bejaarde. Deze ontroostbaarheid is niet een gestalte van wanhoop, maar van de hoop die mateloos vervuld wordt in elk die wel wordt gered. We weten sinds Jezus' gelijkennis van de negenenegentig schapen en het ene schaap dat God niet kan tellen. Het wordt tijd dat ook wij het tellen afleren.

Een reproductie van het schilderij hangt nu in onze woonkamer en we gaan het experiment aan of wij in de blik van de Madonna en haar Kind kunnen wonen. ♦

Erik Borgman Theoloog aan de Universiteit van Tilburg

Het schilderij werd geschilderd in opdracht voor een religieuze biënnale in Oosterhout en baarde veel opzien bij publiek en pers. Aangespoord door de grote aandacht maakte Hansa een oplage duurzame printen van dit schilderij, zodat het beschikbaar is voor meerdere belangstellenden. Interesse? zie: www.hansaversteeg.com

Madonna del Mare Nostrum
/ Mantel der Liefde
(oil on canvas 125 x 125 cm)
2017, Hansa (Hans Versteeg)

Gebeden voor de Vredesweek

Drempelgebed

Eeuwige God,

al zolang onderweg
met ons

Vandaag staan wij hier
op de drempel
van Uw Huis
en aarzelen
om binnen te gaan

Uw vrede
is zover te zoeken
Duisternis heerst
op grote plekken
Mensen staan op
tegen elkaar
Uw Schepping
zucht en steunt

Ook persoonlijke zorgen
en twijfels
dragen wij met ons mee
als wij deze drempel overgaan

Goede God,

wijs ons vandaag opnieuw
Uw Weg van Vrede
Zet ons in beweging
naar U en elkaar toe

Wees aanwezig
in ons zingen en bidden
in uw Woord en in de stilte
in het breken en delen
in het geven en ontvangen

Beziel ons met Uw Geest
Licht voor deze Viering
Adem voor Onderweg
Bron van ons Verlangen

Moge het zo zijn

Voorbeden

Goede God,

Delend in Uw verlangen
naar Vrede
- een wereld zoals door U bedoeld -
willen wij onze vragen
over zoveel onbegrijpelijk lijden
aan U voorleggen

Daarom bidden wij
en zullen wij blijven bidden
om Vrede
voor uw mensen

acclamatie: wek in ons
uw diepe verlangen
naar Vrede

God van alle mensen,

Spreek ons aan
hartstochtelijk
als uw zoon
Jezus Messias

om te zien
als hij
uw mensen in nood
gekleineerd
geknecht
misbruikt
op de vlucht

opdat ook wij handelen
gericht op
vrijheid en bevrijding
elkaar zien
door uw ogen

acclamatie: wek in ons
uw diepe verlangen
naar Vrede

God,

doe ons omzien
naar Uw mensen
onze naasten

Uw wereld
op ons netvlies
Wij denken met name aan...

acclamatie: wek in ons
uw diepe verlangen
naar Vrede

Goede God,

beziel ons
met uw Geest
dat wij mensen worden
tot Vrede in staat

Moge het zo zijn

Slotgebed

God van Vrede,
Opgewekt en opgestaan
gaan wij van hier
vervuld van
Uw NAAM
die hier klonk
in deze ruimte

dat uw NAAM
mag doorklinken
in ons hart
dat uw NAAM
ons mag helpen
op uw Weg van Vrede

Geef ons geduld
op die Weg
als de Vrede
verduisterd raakt
geef ons kracht
vol te houden
geef ons Adem
steeds opnieuw

dat uw NAAM
in ons mag groeien
tot welzijn van ieder mens en dier
uw hele schepping
Amen

Zegenbede

Droom de wereld open
Zing tegen beter weten in

Zing en droom van de mens
die je zijn mag in Zijn Naam

Gezegend je hand
die uitreikt naar de ander

Gezegend je woorden
die de ander geluk wensen

Gezegend je voeten
op weg naar de ander,
op weg naar recht en vrede

Voor een avondviering

De ruimte waar je bij elkaar komt is spaarzaam
verlicht. Alleen de Paaskaars brandt.

De viering wordt geopend zoals het avondgebed in
vele kloosters: een tik tegen een houten bank, ieder
gaat staan en zegt:

V: God, kom mij te hulp.

A: Heer, haast u mij te helpen.

V: Spreek ons aan, doorbreek het zwijgen.

laat Vrede spreken, het geweld verstommen.

**A: Verbind ons met elkaar
en met uw weg van vrede, Amen.**

Staand kan men zingen:

Zo vriendelijk en veilig als het licht

Gezangen voor Liturgie 570

Of, in canon:

Vrede voor jou

Liedboek, lied 421

Je kan nu vanuit de Paaskaars de andere kaarsen
aansteken en alle aanwezigen krijgen een (waxine)
lichtje uitgedeeld.

Suggesties voor Schriftlezingen:

Psalm 17, Psalm 54, Psalm 84

**Lucas 1, 46b-55 of Lucas 1, 68-79 of Lucas 24,
36-41a**

Na een korte overdenking kan je de aanwezigen
uitnodigen naar voren te komen om bij een kruis of
een afbeelding het persoonlijk gebed 'licht' bij te
zetten door het aansteken van het uitgedeelde kaarsje.
Daarna blijf je in een kring staan om gezamenlijk een
gebed, bijvoorbeeld het 'Onze Vader' te bidden.

Als afsluiting wenst ieder elkaar de Vrede over
grenzen van landen en leeftijden heen.

Zegenbede:

Laten wij gaan
gedragen door de Eeuwige
Die ons de moed geeft om op te staan
voor recht en gerechtigheid
dat wij elkaar zo tot zegen zijn.

Moge de Eeuwige ons zegenen en behoeden
en ons met Vrede omgeven. Amen.

Suggesties voor liederen:

Vrede gaat van hand tot hand

Liedboek, lied 397

Vreemden zijn wij

Liedboek, lied 813

Vredevorst kom tot ons

Zingt Jubilate - Liedboek 1h

Wij bidden U om vrede

Zingt Jubilate - Liedboek 734

Op de website van PAX www.paxvoorvrede.nl/verhalen
kun je verhalen vinden van mensen die zich inzetten voor
Vrede in hun eigen omgeving.

De gebeden zijn gemaakt door **pastor Sjon Donkers** van
de Ontmoetingskerk Zevenhuizen-Moerkapelle en de
avondviering door **Johanneke Bosman** van Berne Media

Alles is mogelijk voor wie gelooft

“Ik geloof, kom mijn ongelof te hulp!” De tekst uit het Marcus evangelie laat zien dat je ervoor kunt kiezen om te geloven, ook al heb je twijfel. In de oecumenische gemeenschap van Taizé is iedereen welkom. Myriam Braakhuis haalt samen met Ljsa Stumpel herinneringen op.

M **Myriam:** “Ik herinner me broeder Roger die zegt: “Het is een keuze om je geen zorgen te maken. Om te vertrouwen in de toekomst, in de Heer.” Dan kunnen er dingen gebeuren, die je nooit voor mogelijk had gehouden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog begon broeder Roger Schütz met het opvangen van Joodse vluchtelingen in het Franse dorpje Taizé. Na de oorlog ving hij er Duitse krijgsgevangenen op. Hij koos ervoor om te geloven en om zijn roeping na te volgen: streven naar naastenliefde, vrede en verzoening. Al gauw sloten anderen zich bij hem aan en vormden ze een gemeenschap van broeders, afkomstig uit allerlei kerken.”

Ljsa: “Taizé trekt ook jongeren aan die zich niet gelovig noemen. Ik kan het moeilijk uitleggen, maar het is een absolute uitdaging om dat Taizé gevoel de rest van mijn leven weer te vinden. Het is het gevoel van helemaal thuis zijn.”

Myriam: “Broeder Roger heeft in zijn hele leven altijd eenheid, vrede en verzoening nagestreefd. Hij verwelkomde iedereen die zijn toevlucht zocht in Taizé, vanuit het geloof dat we allemaal geliefd zijn bij God. Zo kon het gebeuren dat een groep Duitsers in de jaren '60 Taizé bezocht. Zij wilden tekenen van verzoening bouwen in Frankrijk, maar werden overal weggestuurd. Broeder Roger ontving hen met open armen. Op de heuvel van Taizé bouwden zij de Kerk van de Verzoening. Steeds meer jongeren uit allerlei landen Taizé kwamen. Broeder Roger besloot toen om de hele voorgevel van de kerk neer te halen en er een grote tent

neer te zetten. Zo kon iedereen deelnemen aan de gebeden.”

Ljsa: “Voor mij is het samen op de grond zitten en samen liederen zingen heel belangrijk. Geen verschil doet er meer toe die week. Je voelt je gelijk. Je wordt gelijk aan elkaar. Ik ervaar de gebeden als een meditatie. De stilte en de overdenkingen voeden het groeiende verlangen om meer bij te dragen aan vrede en verzoening.”

Myriam: “Broeder Roger koos ervoor om zijn geloof te volgen, ook al wist hij niet hoe dat uit zou pakken. Wat hij wel wist, was dat jongeren naar Taizé kwamen met een reden. Dat ze zoekende waren, dat ze God wilden ontmoeten: dat verlangen wilde hij beantwoorden. “Alles is mogelijk voor wie gelooft”: dat blijkt zeker uit het verhaal van Taizé. Nog steeds komen er elk jaar duizenden jongeren, die elkaar in harmonie ontmoeten, samen hun geloof delen en geïnspireerd weer naar huis gaan. Lisa, wat neem jij mee?”

Ljsa: “Veel jongeren bezwijken bijna onder de prestatiedruk en door social media ‘moeten’ ze een leuk leven hebben. Een 16-jarig meisje zei tegen me: “Lisa, weet je, Taizé en de mensen hier geloven in God en ik begreep dat steeds niet, maar ik dacht opeens ‘ik geloof in mezelf’. Niet dat ik mezelf nu ineens zo geweldig vind, maar het voelt heel dichtbij.” Dat vond ik een hele mooie opmerking van die zestienjarige.” ♦

Myriam Braakhuis is geestelijk verzorger bij het Ieger des Heils en **Ljsa Stumpel** werkt bij PAX met jongeren

Marcus 9, 14 - 29

Dorothee Sölle over geloof, ongeloof en verzet

In Marcus 9 gaat het over een geest die een jongen stom maakt, hem steeds terneerslaat, hem doet knarsetanden en verstijven. "Het gaat in dit verhaal over geloof en ongeloof, over macht en machteloosheid", zegt de Duitse theologe Dorothee Sölle. In 1980 was ze in Amsterdam waar ze een toespraak hield met als titel 'Waarom konden we de boze geest niet uitdrijven?'

Wapenwedloop

In het kader van de wapenwedloop zegt Sölle: "Laten we ons nu zelf de vraag stellen, die de leerlingen aan Jezus stelden na de genezing van de epileptische jongen: "Waarom konden wij de boze geest niet uitdrijven?" Sölle hoort steeds meer mensen in het westen zeggen als het gaat om de honger in de wereld en de bewapening: "Niets is mogelijk. Wij kunnen niets doen." Ze ziet een geest van verstomming en machteloosheid rondwaaien. Het gaat Sölle er om dat wij in de taal van Jezus komen: 'Alles is mogelijk voor wie gelooft'. Ze ziet het keerpunt in het verhaal bij de vader die roept: "Ik geloof, kom mijn ongeloof te hulp."

de kracht van het leven. Het is deze kracht van genezen en scheppen in onszelf voelen: in deze kracht handelen en het verzet tegen de dood organiseren."

Alles is mogelijk

Sölle eindigt haar lange en inspirerende toespraak met de woorden: "God, één van je namen is 'alles dat mogelijk is'. Laat ons je naam prijzen: alles is mogelijk, het zal dus gebeuren. Maak ons gereed voor verandering, maak ons klaar voor de strijd. Laat ons deze naam van je prijzen met alles wat we zijn en wat in ons is, met onze handen en onze daden, ons zoeken en ons verstand,

Geloof in de jou gegeven kracht

Sölle zegt: "We zijn hier bijeen om voor de vrede te werken. Laten we op z'n minst proberen de vader te zijn. Laten we overstappen uit de positie van de leerlingen - en dat betekent hier zonder geloof en zonder kracht zijn - naar de positie van de vader. Dat betekent zich bevinden tussen twijfel, angst en berusting aan de ene kant en geloof en strijd aan de andere kant. Er blinkt hoop in de schreeuw van de vader, en als wij luid genoeg zouden schreeuwen, zou er ook in onze schreeuw hoop liggen. Geloof is deelname aan Gods scheppende en genezende kracht. Het is één zijn met

ons geld en onze manier van leven. Laat ons je prijzen de 'alles is mogelijk' voor nu en altijd. Amen."

Sölle is verder gegaan in dit spoor. Ze heeft waken en bidden, mystiek verbonden met verzet en actie. Ze heeft een hele generatie, waarvan ik er één ben, geïnspireerd." ♦

Bram Grandia

Emeritus predikant in de Protestantse Kerk en lid van Kerk & Vrede

“Ik geloof. Kom mij

Macht en onmacht tegelijkertijd

Er wordt een tableau vivant neergezet van een klein kringetje leerlingen temidden van een opdringende schare. Nadat Jezus van de berg afdaald, is er niet direct contact met de leerlingen. Er gaat tijd overheen. Jezus richt zich eerst tot de menigte: ‘Waarover zijn jullie met hen aan het discussiëren?’ (vs. 16). De leerlingen staan aan de kant.

Retrospectief klinkt uit de mond van die vader: ‘Ik zei tegen uw leerlingen dat ze hem (de demon) moesten uitdrijven, maar dat konden ze niet’ (vs.18). De onmacht in *flashback*. Dus dit was hier loos terwijl Jezus verheerlijkt werd.

Wat vermag het gebed?
Lees het gebed van
Thomas Merton op **pagina 2**.

Uit de doden opstaan

Wat treffen Jezus en zijn gevolg aan? Zij zien een grote menigte om de leerlingen heen gestuwd en schriftgeleerden met hen in debat. Maar vertalingen zetten je gemakkelijk op het verkeerde been: zo vertaald zijn de stereotypen al weer uitgezet. Redetwistende Schriftgeleerden, haarkloverijen, strikvragen. Het staat er niet. Wat hier staat (vs. 14 en 16) is precies hetzelfde werkwoord als eerder in vers 10 al klonk. Bovenop de berg én hier beneden wordt op hetzelfde moment gelijkelijk ‘heen en weer gepraat’ (*suzéteoo*). Op de top een heen en weer praten over de opstanding: ‘Ze vroegen zich af wat dat is, uit de doden opstaan’ (*ek nekroon anastèi*). Onderwijl blijken beneden de leerlingen en de Schriftgeleerden ook ‘heen en weer te praten’ over hetzelfde: de hoognodige opstanding van deze jongen, die voor dood lag (*hoosei nekros*), ‘maar Jezus pakte hem bij de hand om hem overeind te helpen en hij stond op’ (*anestè*, vs. 26v).

Die radeloze vader is volhardend en oprecht en wordt daarmee het voorbeeld voor Dorothee Sölle die weer een voorbeeld is voor Bram Grandia, op **pagina 11**.

De zoon in het geding

Het evangelie vertelt dus, dat het samenvalt: in den hoge de verheerlijking op de berg en hier beneden het beroep dat op de leerlingen wordt gedaan. Terwijl boven Mozes, Elia en Jezus bij elkaar te rade gingen, klopte die radeloze vader bij de leerlingen aan. De stem uit de hemel riep: ‘Dit is mijn geliefde Zoon’ en onderwijl was beneden het lot van die jongen in het geding: ‘Meester, ik heb mijn zoon naar u gebracht’ (vs. 17). Het zijn geen afzonderlijke episodes. Boven en beneden weerspiegelen elkaar.

Als wij het opnemen voor de kinderen in Syrië of in andere brandhaarden dan klinkt een Kyrie Eleison. Zie **pagina 4**.

Enis Odaci verwoordt deze roep in een psalm op **pagina 5**.

Rafaël (1483-1520) heeft vlak voor zijn dood (Vaticaan Museum). Een groot doek met Christus, met Mozes en Elia, wordt opgenomen in het ongeschapen land. Boven en beneden wordt gelegd door hem. Christus, de Zoon in den hoge, en handelingen die zomaar ter aarde zou vallen als zijn wijst ook naar omhoog. Hij is de enige

t bijzijn van Petrus, Jakobus en Johannes.
machteloos tegenover het kwaad *down to earth*...

"Van ongeloof te hulp"

...dood de 'Transfiguratie' geschilderd
...et bovenaan een verheerlijking die
...links en rechts van hem Mozes en Elia,
...licht. Onderaan staan de menigte, de
...er en zijn zoon. De relatie tussen
...anden die wijzen naar de verheerlijkte
...en die wijzen naar die jongen, de zoon
...vader hem niet vasthield. De jongen
...die het ziet.

Machteloos heen en weer gepraat

De verheerlijking op de berg valt samen met de misère hier beneden. Het koninkrijk, de kracht en de heerlijkheid liggen niet hoog en breed bij ons vandaan. De ontgoocheling is dat niet de Geest van Christus als een bezielende kracht heeft doorgewerkt, maar dat de demonie zich kon breed maken en bezit heeft genomen, niet alleen van die jongen, maar van heel de situatie. Hier *down to earth* wordt nog wat **machteloos** heen en weer gepraat, maar van het evangelie komt niets meer terecht.

Jezus heeft daar geen begrip voor. Dat is verontrustend. Jezus heeft geen clementie met de leerlingen. Als midden in het evangelie de glans van zijn glorie doorbreekt, mag het niet zo zijn dat onder ons alles stagneert of blijft steken in **goede bedoelingen**.

Het evangelie is te doen

De man die met zijn zoon aankwam, neemt het de kerk kwalijk: 'Ik zei tegen uw leerlingen dat ze hem moesten uitdrijven, maar dat konden ze niet' (vs. 18). Jezus stemt met hem in. Er is geen excuus.

Het evangelie moet voortgang vinden, van **generatie** op generatie. Echter, 'Zij hebben het niet gekund.' Terwijl Jezus in den hoge met luister gekroond werd, heeft de aarde het af laten weten. Hangt dan alles van hem af? Je mag toch hopen dat de Geest die hij de zijnen heeft geschonken, het opneemt tegen de kwade machten en zich niet laat intimideren?

Het verhaal wil dat het wonder doorgaat. Petrus, **Jakobus** en Johannes hebben de afstand afgelegd. Zij klommen op, zij daalden neer. Het is te doen. De kracht waarmee het koninkrijk gekomen is, ligt niet mijlenver verwijderd van onze onmacht. Het evangelie weet van een tezelfdertijd.

Klaas Touwen

Protestantse Gemeente Deil en Enspraak

De ervaring van machteloosheid krijgt een antwoord in de Madonna del Mare Nostrum en het commentaar van Erik Borgman op **pagina 6 en 7**.

Wat is geloven en vertrouwen hebben terwijl je je eigen ongeloof meeneemt? Christiane Karrer schrijft erover op **pagina 14**.

Het geloof moet verbonden worden aan handelen. Wat gebeurt hier allemaal en welke strijd moet in het binnenste worden gevoerd? Lees wat Christiane Karrer schrijft over de eerste Jakobuslezing op **pagina 16**.

Onze weg begint met kleine stappen: Marijtte Sarot verwoordt dit op **pagina 20 en 21**.

En PAX medewerker Puco Danilovic schrijft op **pagina 17** hoe PAX in Srebrenica werkt om de generatie die na de genocide is opgegroeid te leren omgaan met het verleden om zo de weg naar vrede op te gaan.

Het gaat hier ook over een innerlijke strijd. De aardse strijd is onmiddellijk verbonden met de geestelijke. Christiane Karrer maakt de link met de tweede Jakobus lezing op **pagina 16**.

Tussen geloof en ongelooft

'Ik geloof! Kom mijn ongelooft te hulp.' (Marcus 9:24). De vader van de zieke jongen schreeuwt het uit. Het is de schreeuw van een mens in een situatie van grote nood. De man is diep verscheurd tussen hoop en wanhoop.

Hij vertrouwt op Jezus, brengt zijn zoon die al zo lang ziek is, naar hem toe. Hij heeft grote hoop – maar daar zijn ook andere stemmen in hem: 'hoe lang duurt deze situatie niet al, zou echt ineens verandering kunnen komen?' Het gezonde verstand zegt: het is niet anders, leg je erbij neer. Zelfs Jezus' leerlingen konden niets eraan doen. De wanhoop ligt voor de vader op de loer. Jezus zegt: "Alles is mogelijk voor wie geloof." - Wat zegt hij daar? De vader heeft voldoende zelfkennis om te weten dat de tweestrijd tussen geloof en ongelooft altijd zal blijven. Wee, als het lot van zijn zoon zou afhangen van zijn geloof! De man doet geen poging om een perfect geloof voor te spelen. Hij schreeuwt de hele waarheid eruit: "Ik geloof! Kom mijn ongelooft te hulp."

Geloven is vertrouwen

De vader benoemt daarmee een diep menselijke ervaring. In hoeveel noodsituaties zijn mensen niet gevangen tussen hoop en wanhoop, tussen vertrouwen en wantrouwen? 'Geloven' betekent in de Bijbelse talen vooral 'vertrouwen'. Er bestaat geen apart Hebreeuws of Grieks woord voor 'geloven'. Jezus wil in deze situatie zeker niet de kennis van de geloofsleer toetsen, maar doelt juist op het vertrouwen van de vader. Ook de kwade geest is herkenbaar in ons

leven. Juist in het vredeswerk kennen we situaties waarin we dreigen te verdrinken in angst of onverschilligheid, of dreigen te verbranden in wraak en vijandschap. De kwade geest wordt gevoed door ons 'ongelooft', door de vertwijfeling en het wantrouwen.

Kwade geest uitdrijven

'Alles is mogelijk voor wie geloof.' Jezus' geloof is gegrond in zijn onvoorwaardelijk vertrouwen in God. Dit geloof geeft hem de kracht om de kwade geest uit te drijven. Waar de geest van vertrouwen ruimte wint, is geen ruimte meer voor de geest van angst, onverschilligheid en wraak.

En wij dan? Vaak worden we heen en weer geslingerd tussen geloof en ongelooft net als de vader. De vader richt zich met zijn tekortkoming tot Jezus: 'Kom mijn ongelooft te hulp'. Dit is de beslissende stap. De vader vormt als het ware zijn ongelooft om in geloof. Hij vertrouwt op Jezus die hem zou kunnen helpen, zelfs in zijn ongelooft. Hij voedt niet verder de kwade geest, maar sluit zich aan bij de geest van Jezus. De geest die zijn zoon, die hem, die ons helpt om op te staan, terug te keren naar het leven. ♦

Christiane Karrer

Theoloog van het Doopsgezind Seminarium en luthers predikant

Bijbellezen met mensen van verschillende culturen

Hoe lezen mensen uit diverse culturen het Bijbelverhaal over de vader met de zieke zoon uit Marcus 9? Simon de Ram zocht het uit.

Ik ben dominee van de Hervormde Kerk (PKN) in Maurik, een dorpje in de Betuwe. Ons dorp Maurik is gezegend met de komst van verschillende nieuwe Nederlanders. Meer dan de helft van hen heeft een christelijke achtergrond. Steeds vaker gebeurt het dat Nederlanders en migranten samen in een groepje de Bijbel lezen. Dat is ontzettend leuk, zinvol en spannend. Naast de verschillen in etniciteit verschillen we ook in kerkelijke cultuur. Het is niet altijd makkelijk. Er zijn hobbels te nemen van bijvoorbeeld grote verschillen in cultuur en taal. Wie zich de moeite getroost om met oprechte belangstelling in gesprek te gaan over de Bijbel, die kan er op rekenen er door verrijkt te worden. Als je elkaar daarna in de supermarkt tegenkomt is het gesprek heel anders dan daarvoor.

Een tijdje geleden zaten we met een groepje mensen uit Maurik, Congo, Iran en Eritrea bij elkaar om te spreken over het verhaal

Hoe kom je in contact?

- ♦ Kijk op www.interculturelekerken.nl, daar kun je ook op taal zoeken.
- ♦ Vraag bij Vluchtelingenwerk Nederland of je als kerk wat voor nieuwe Nederlanders kunt betekenen en zo met hen in contact kunt komen.
- ♦ Bij het schoolhek: Kijk een keer niet alleen uit naar je eigen kind, maar kijk eens rond naar ouders vanuit andere gemeenschappen en maak een praatje.
- ♦ Organiseer een 'Tafel van Hoop' of organiseer samen met de Raad van Kerken een Kerkproeverij.

De eerste stap naar verbinding is kijken wat je gemeenschappelijk hebt: je hebt bijvoorbeeld allebei kinderen, of bent beide christen, of woont in dezelfde wijk, houdt van voetbal, koken of muziek, of iets anders. Zoek hier bewust naar!

'Jezus maakt een jongen beter'. We gebruiken de Bijbel in Gewone Taal, omdat meer dan de helft van de aanwezigen het Nederlands als tweede taal heeft. Vaak nemen mensen ook hun eigen bijbel mee in zijn of haar eerste taal. Terwijl we met elkaar praten over de tekst, werd duidelijk met welke bril ieder hier naar kijkt.

Ons gesprek ging min of meer op deze manier. Major, een Eritrese Nederlander, zei: "Wanneer je een zoon hebt die een kwade geest heeft, dan is dat echt heel erg. Vooral schaamtevol. Een zoon met een epileptische aanval is ook erg, maar minder dan een kwade geest." Daarop zei Mammy uit Congo die uit een evangelische traditie komt: "Jezus zei: 'Je vraagt of ik iets kan doen? Als je gelooft, kan alles!' Zo mooi dat we dat hier samen lezen. Zo belangrijk om te weten dat als je gelooft God tot zoveel ongelooflijke dingen in staat is. Toen de mensen Jezus zagen waren ze verrast... Het is zo belangrijk om ons te laten verrassen door Jezus."

Kees, in Maurik geboren en getogen, bracht daar tegen in: "Ik wil dolgraag geloven, maar kan het niet echt. Wanneer ik jullie zo hoor dan zeg ik ook: Ik geloof! Help me om mijn ongelooft te overwinnen!" "Wanneer wij het niet meer weten of geloven, dan kunnen we altijd bidden: 'Ik geloof! Help me om mijn ongelooft te overwinnen!'. God geneest echt!", zei Major.

Gerrie zei: "Het is toch iemand die een epileptische aanval heeft? Is er dan wel genezing of was de aanval misschien gewoon voorbij?" Nu mengde Ali uit Iran zich in het gesprek: "Meen je dat echt? Zou Jezus ook bij ons dan niet zeggen zoals hier: 'Wat zijn jullie toch ongelovig! Hoe lang moet ik nog bij jullie blijven? Hoe houd ik dat vol?'"

Ik vind het mooi dat de deelnemers aan de gespreksgroep zo verschillend keken naar de Bijbeltekst. Zo werkt het verrijkend om de ander te ontmoeten. ♦

Simon de Ram is predikant bij de PKN en heeft als opdracht om interculturele kerken te verbinden met plaatselijke protestante gemeenten

Jakobus 2 en 3

Daden gaan woorden te boven zou een motto kunnen zijn van de Doopsgezinde Broederschap, een kerkgemeenschap waarmee ik verbonden ben. Het zou de kern van de verzen uit de brief van Jakobus kunnen verwoorden. Deze brief is niet een persoonlijk schrijven, maar een epistel: een soort rondschrĳven, bedoeld om door te geven binnen de christelijke gemeenschappen. En hij werd doorgegeven, tot vandaag de dag.

De alinea's van de Jakobusbrief cirkelen om een centraal thema: echt, levend geloof gaat het hele leven van een mens doordringen. Het geloof bepaalt doen en laten van de mens, zijn gedachten en heel zijn gedrag. Alleen woorden - of erger een tegenstelling tussen woorden en daden - noemt Jakobus een 'dood' geloof. En, laten we helder zijn: een dood geloof is geen geloof.

'Daden gaan woorden te boven'

(bij Jakobus 2:1 - 18)

Kunnen adviezen voor het alledaagse leven na 2000 jaar nog actueel zijn? Als ik Jakobus 2:1-9 lees, moet ik zeggen: "Ja!" Jakobus waarschuwt gemeenschappen waarin mensen vanwege hun aanzien, hun invloed en hun rijkdom bevoorrecht worden. Om de actualiteit daarvan te zien, zou ik zeggen 'kijk eens om je heen', of het nu over een christelijke gemeente, een vrijwilligersgroep, of delen van onze maatschappij gaat. Volgens Jakobus gaat dit gedrag in tegen het centrale gebod van Jezus: 'heb uw naaste lief als uzelf'. Levend geloof is met dit gedrag niet overeen te brengen.

"Zorg ervoor dat uw spreken en uw handelen de toets kunnen doorstaan van de wet van de vrijheid" - vat Jakobus zijn advies samen. 'Wet van de vrijheid' is een unieke uitdrukking, wat betekent het? De grote vrijheid voor een christen groeit uit de liefdesrelatie met God. In een relatie kunnen woorden en daden de liefde nooit 'maken' of bewijzen. Wel geven ze in het dagelijks leven uitdrukking aan de liefde. Liefde berust, net als geloof, op vertrouwen. Dat is de basis. Maar als je daden niet passen bij de liefde die je belijdt, dan is er iets mis. Op den duur wordt deze 'liefde' onmaskerd als huichelarij. Zo is het ook met de relatie met God. Daden van naastenliefde passen bij deze relatie. Zo is naastenliefde een gebod, 'een wet' die voortkomt uit vrijheid. ♦

De vrucht van de gerechtigheid wordt in vrede gezaaid

(Bij Jakobus 3:16 - 4:6)

Ook in deze verzen stelt Jakobus een alledaags probleem aan de orde: conflicten en strijd teisteren ons leven. Hij stelt twee levenshoudingen tegenover elkaar. Aan de ene kant een mens die de eigen hartstochten als uitgangspunt voor zijn denken en doen neemt. (In 4:4 wordt hij 'vriend van de wereld' en 'vijand van God' genoemd.) Hij blijft volledig op zichzelf betrokken. Hierbij prikt Jakobus in zijn beschrijving ook door tentoongestelde menselijke kennis en vroomheid heen. Gebed en menselijke 'waarheden' kunnen dus net zo goed onderdeel zijn van een egoïstische houding, net als ander kwaad gedrag. Daar tegenover stelt hij een levenshouding die geïnspireerd wordt door de 'wijsheid van boven'. Deze wijsheid is betrokken op de gemeenschap, op een goed samen leven. Mensen wordt recht gedaan, er is levensruimte voor iedereen. "De vrucht van de gerechtigheid wordt in vrede gezaaid door (letterlijk 'voor') vreedstichters (3:18)." We herkennen deze eigenschappen uit de verkondiging van Jezus. Ware gerechtigheid omvat meer dan geboden, beloning en straf. Het gaat om een houding die goed leven voor allen, ook zwakken, ook tegenstanders, mogelijk maakt. Dit is de wijsheid die bij God hoort, de wijsheid waardoor Hij in het leven gestalte krijgt.

Vrede, welzijn voor ieder, is de vrucht van Bijbelse gerechtigheid. De vrucht is er wellicht niet meteen, Jakobus is tamelijk realistisch. Er wordt 'in vrede gezaaid', langzaam zullen steeds meer vrede-vruchten groeien. Ook voor opvolgende generaties. ♦

Christiane K arrer

Theoloog van het Doopsgezind Seminarium en Luthers predikant

Vrede doorgeven aan de volgende generatie

Wie kent de pijn van de vrouwen van Srebrenica? Maar ook, wie kent de pijn van de Servische mannen en vrouwen die ook verdreven werden of juist moesten leven met de gruweldaden die hun landgenoten aangericht hebben? Of die nog steeds ontkennen dat ze ook dader zijn? De pijn van het verleden is nog altijd aanwezig bij alle inwoners van voormalig Joegoslavië.

Met steun van PAX zet Vanja zich in voor vreedzaam samenleven van teruggekeerde Bosniaks (moslims) en de huidige Servische inwoners van Srebrenica. En dat op die zo beladen plek waar op 11 juli 1995 Bosnisch-Servische eenheden onder leiding van generaal Ratko Mladic de stad binnetrokken en even later bijna achtduizend moslimmannen en -jongens brutaal vermoorden. Ieder jaar is de spanning rondom de herdenking van 11 juli weer hoog. Vanja heeft goed contact met de Servische én de Bosniak (moslim) inwoners van Srebrenica. Zo weet ze te voorkomen dat de herdenking uitmondt in nog meer haat tegen elkaar.

en wel wat hulp kunnen gebruiken. Ook hebben ze een jeugdraad opgericht die met opruimacties de leefomgeving weer mooi maakt. Maar natuurlijk is het belangrijkste aspect dat ze de acties gezamenlijk doen. Vanja: "Ik hoop dat de jonge mensen in Srebrenica zich niet laten leiden door etnische en religieuze verdeeldheid." Dat is juist in Srebrenica, waar politici het vuur van de haat vaak juist opstoken, zo bijzonder. Srebrenica wordt bestuurd door Bosnische Serviërs. Vanja: "Nog steeds leren de kinderen in Srebrenica op school niets over de genocide. Maar als je die misdaden ontkent, vergroot je de pijn van de ander. Wij nemen jonge mensen mee naar herdenkingsplekken, zoals het door PAX gesteunde museum op de voormalige Dutchbat kasern." "

Vanja was achttien jaar oud toen de oorlog uitbrak. Net als de meeste burgers van Bosnië en Herzegovina dacht ze dat het snel voorbij zou gaan. Ze kon zich niet voorstellen dat jarenlange relaties tussen vrienden, burens en collega's, zo maar uit elkaar zouden kunnen spatten. Dat mensen elkaar zo konden haten, doden en vernietigen. Maar de oorlog en de gewelddadigheden stopten niet. Drie jaar later moest ze met haar man en eenjarige zoon vluchten. Na de oorlog pakte Vanja haar leven weer op. "In die tijd besepte ik niet wat er gaande was. De media, politici en al degenen die wisten wat er was gebeurd, zwegen. Niemand sprak over het kwaad dat was begaan. Pas later, toen ik beseef kreeg de omvang van de misdaad en de onschuld van de vermoorde mensen, vooral van de kinderen, maakte ik een pijnlijk proces door. Ik besloot mijn leven te wijden aan het opbouwen van de vrede."

Het PAX-programma 'Omgaan met het verleden', waar het Srebrenica-programma onderdeel van is, biedt ruimte aan de slachtoffers om hun verhalen te vertellen aan de eigen én volgende generaties. Elke generatie heeft haar eigen verhaal in relatie tot oorlog, geweld en vrede. Verhalen van onmacht, pijn en verdriet. Verhalen van hoop, moed en een nieuwe toekomst. Sara Srebrenica zoekt verbinding en solidariteit tussen de verschillende generaties. Om van elkaar te leren, elkaar te bemoedigen en samen op te trekken op de weg van vrede. ♦

Puco Danilovic werkt bij PAX in het Europesteam

Vanja heet eigenlijk Valentina Gagić en is 45 jaar en heeft een zoon en een dochter. Ze vindt het haar taak om vrede door te geven aan de volgende generatie en daarmee bedoelt ze niet alleen haar eigen kinderen. Ze is een van de leidende vrouwen in de *Vereniging Sara Srebrenica*. Een vereniging die allerlei activiteiten organiseert zowel met moslims als orthodoxe christenen in Srebrenica. Zo hebben ze een vrijwilligersdienst opgericht, omdat veel oudere vrouwen alleen wonen in Srebrenica

Zingen over vrede

Voor christenen is het werken aan vrede deel van hun geloof. Je bidt om vrede, je wenst elkaar vrede met een vredesgroet, je werkt aan vrede binnen de vredesbeweging of daar buiten én je zingt van vrede.

De meest gebruikte liedbundels, het protestantse Liedboek van 2013 en het rooms-katholieke Gezangen voor Liturgie uit 1996, reiken de nodige suggesties aan. Een register op liturgisch gebruik achterin het Liedboek noemt bij het thema vrede 25 gezangen.

Voor wie verder wil zoeken, bijvoorbeeld naar liederen die nieuw en toegankelijk zijn voor mensen die minder vertrouwd zijn met bijbels of christelijk taalgebruik, is er het in 2015 verschenen oecumenisch liedboek 'Zangen van zoeken en zien'. De liederen zijn vaak ontstaan binnen geloofsgemeenschappen die zoeken naar vernieuwing in taal en in muziek, zoals basisgroepen, ekklesia, maar ook in bestaande kerkgemeenschappen of parochies. Er staan liederen in van Huub Oosterhuis die niet in andere bundels staan. Lied 405 'Deze wereld' benoemt de wanhoop op een wereld vol geweld. Lied 407 'Lied tegen de Derde Wereldoorlog', in twee zettingen, biedt hoop aan ons die met eigen ogen de aarde zien verscheurd /dat onze lieve aarde nog kans op redding heeft. Ze staan in een gedeelte met meer prachtige liederen, zoals van Sytze de Vries, Maria de Groot, Herman Verbeek en Marijke de Bruijne. Margryt Poortstra benoemt in lied 408 het ongeduld met het geweld heel direct: 'De aarde brandt. Geweld lijkt het te winnen van harmonie, van vrede en van recht. Waar is uw hand? Wie brengt de mens bij zinnen? Waar klinkt uw woord dat hem de macht ontzegt?' ♦

Peter Kõrver

Remonstrants predikant bij De Kapel in Hilversum

'Hoe zou dat zijn?'

MariAnne Hummel-Pomp is lid van het Apostolisch Genootschap, een van de gemeenschappen die actief zijn in de Vredesweek. Zij schreef hoe ze tot de liedtekst kwam en waarom het een religieuze betekenis heeft.

MariAnne: "Enige jaren geleden fietste ik geregeld langs een Asielzoekerscentrum in een mooie wijk van Groningen. Het was gevestigd in een schoolachtig gebouw met een brede stoep er voor, maar wel aan een drukke weg. In de zomer zag ik een klein zwart jongetje op die stoep. De ene keer zat hij op de stoeprand te spelen met steentjes, of met iets wat ik niet goed kon zien, of liet zand door zijn vingers stromen. Een andere keer lag hij op zijn buik met knikkers te spelen. Hij vermaakte zich prima en neuriede vaak.

Omdat ik er geregeld langskwam, begonnen we elkaar op te vallen. Eerst keken we gewoon. Soms zagen we elkaar al in de verte, maar op een gegeven moment kregen we bewust oogcontact. Even kijken, na een paar keer begonnen we naar elkaar te lachen. Ik denk dat hij een jaar of zes was, want zijn gebit was niet compleet. Een prachtig jongetje met enorme ogen, een bos kroeskrullen en een stralende lach. Ik begon me erop te verheugen om hem te zien, om te zien of hij zich nog goed voelde, of hij nog neuriede en even zou lachen. We hebben elkaar twee zomers ontmoet. Ik heb hem nooit hardop begroet met "hallo" of "hoi" of naar hem gezwaaid. Het was alleen oogcontact en naar elkaar lachen.

De derde zomer heb ik hem niet weer gezien en nu staat het centrum leeg.

Zo kwam ik, nadenkend over dit kind, tot de tekst 'Hoe zou dat zijn?' Ik zal het kind niet vergeten. Hij heeft mij nog steeds iets te zeggen en heeft mij iets moois gegeven. Het was voor mij een religieus moment." ♦

Hoe zou dat zijn?

Tekst: MariAnne Hummel-Pomp Muziek: André van de Lagemaat

1 Hoe zou het zijn om in een land te wonen,
waar het telkens maar weer oorlog is
en je niet meer veilig bent?

Refrein: Ik denk dat ik erg bang zou zijn.

2 Hoe zou het zijn om in een land te wonen,
waar het allemaal zo anders is
en je ook de taal niet kent?

(refrein)

3 Hoe zou het zijn om in een klas te komen,
waar elk kind voor jou een vreemde is
en niet één weet wie jij bent?

(refrein)

4 Hoe zou het zijn om naar jou toe te komen
en te zeggen: wees maar niet bang,
het is goed dat jij er bent.

Hoe zou dat zijn?

Hoe zou dat zijn?

The musical score is presented in two columns. The left column contains the first system (measures 1-12) and the second system (measures 13-24). The right column contains the third system (measures 25-36) and the fourth system (measures 37-48). The score includes vocal lines with lyrics and piano accompaniment. The lyrics are: '1. Hoe zou het zijn om in een land te wonen, waar het telkens maar weer oorlog is en je niet meer veilig bent? - men, waar het al-le-maal zo anders is en je ook de taal niet kent? - men, waar elk kind voor jou een vreemde is en niet één weet wie jij bent? - men en te ik denk dat ik erg bang zou zijn.' The score includes performance instructions such as '1,2,3.', '2,3,4. Hoe zou het zijn', '4.', 'Portato', and 'rit...'. The piano part features a steady accompaniment with some melodic lines in the right hand.

Voor een grotere versie van het lied 'Hoe zou dat zijn?', download de pdf op www.paxvoorvrede.nl/vieren.

Voor basisschoolleeftijd

Vredesweek met kinderen

Door **Marijke Sarot**

In de kindernevendienst kun je op een speelse manier met kinderen aan de slag over de verhalen uit Marcus. Wat is een kwade geest eigenlijk? En hoe geloof jij in vrede?

Generatie wijsheidketting

Deel voor de dienst strookjes uit. Vraag aan de mensen de volgende vraag te beantwoorden: "Hoe zorg jij voor vrede?" Laat ze ook hun leeftijd op de strookjes schrijven. Neem alle strookjes mee naar de kinderwoorddienst of kindernevendienst. Maak samen met de kinderen een slinger door de strookjes in rondjes aan elkaar te maken. Voeg een extra moeilijkheid toe door de kinderen de strookjes op leeftijd aan elkaar te laten bevestigen. Laat de kinderen ook zelf de vraag beantwoorden. Als het af is kun je in de kerk de generatie wijsheidketting laten zien en de leukste antwoorden aan de kerk vertellen.

Meer inspiratie voor verwerkingsmateriaal bij de lezingen vind je op www.kinderwoorddienst.nl.

Anderen helpen

In het leven racen wij heel wat af, we willen altijd winnen. Jezus zegt dat als je hem wil volgen je juist de mensen die soms achterblijven moet helpen. Duik daarom eens in de ouderwetse bordspellen en speel mens-erger-je-niet. Vandaag zijn de spelregels anders. Je moet proberen tegelijkertijd de eindstreep te bereiken. Je speelt dus door tot dat iedereen binnen is. In een ideale wereld zou iedereen in dezelfde ronde binnenkomen. Maar: kan dat eigenlijk wel? Hoe blijft het voor iedereen leuk? Probeer ook andere variaties zoals: Speel het kaartspel pesten en probeer ervoor te zorgen dat jij constant net zo veel kaarten in je hand hebt als je medespelers. Tussen de oude spellen van vroeger valt genoeg te vinden waarvan je de spelregels kunt ombuigen en natuurlijk kun je ook je ouders vragen om jouw nieuwe spellen mee te spelen volgens creatieve nieuwe regels.

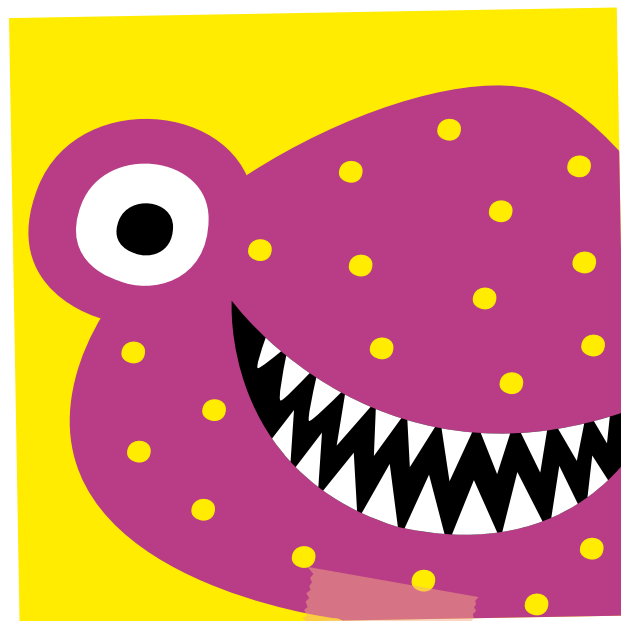
Bidden voor vrede

Jezus, zegt dat als je bidt, je alles voor elkaar krijgt. Zolang je maar echt gelooft. Bidden is soms lastig, maar daarin kunnen we gelukkig veel van elkaar leren. Ga samen met papa/ mama/opa/oma/broers of zusjes in een kring zitten. Probeer samen om de beurt een stukje te bidden. Denk bijvoorbeeld aan de kleine ruzies, de mensen die vergeten zijn, slachtoffers van oorlog en de zieken. Wanneer je samen gelooft in een mooiere wereld dan kan alles.

Ijve God,
 Elk jaar herdenken wij de oorlog,
 Elk jaar viere wij onze vrijheid,
 Toch is er niet overal vrede.
 Ik wil helpen om de wereld een betere plaats te maken.
 Soms heb ik hulp nodig om goed te zijn voor deze wereld.
 Help mij te luisteren naar de tips die mijn familie mij geeft
 en te geloven dat Jezus mij altijd helpt.
 Amen

Kwade geest heilige geest

Voor de heilige Geest krijgen we allemaal beelden in de Bijbel. Zo zien we een duif, wind of een vlam. Deze geest helpt ons het goede te doen. Helaas is er ook veel kwaad in de wereld. Hoe zou jij een kwade geest uitbeelden? Teken een kwade geest en vraag aan je ouders en je grootouders er ook een te tekenen. Praat samen eens over de verschillen. Waarom tekent je opa of oma het kwaad op zijn/haar manier? Kom er samen achter wat het kwaad is, en bedenk samen een manier om het kwaad tegen te gaan. Als we goed naar elkaar luisteren kunnen wij heel veel van elkaar leren.

Woordzoeker

Een leuke woordzoeker die aansluit bij het Bijbelverhaal dat deze week centraal staat en bij het thema van deze Vredesweek. Kun jij alle woorden vinden? Je mag letters meer dan één keer gebruiken. De overgebleven letters vormen een zin.

Stuur die zin op voor 15 oktober naar PAXmagazine@paxvoorvrede.nl met de vermelding 'Oplossing Woordzoeker'. Je maakt dan kans op een boekenbon van € 15.

D	E	V	S	C	H	U	I	M	R	B	E
D	V	M	I	D	D	E	N	M	E	I	L
S	P	R	A	T	E	N	W	A	G	D	U
D	E	E	E	H	A	N	K	M	E	D	I
O	K	I	N	D	E	N	I	A	E	E	S
E	S	L	V	Z	E	L	D	O	S	N	T
N	O	J	E	Z	U	S	P	E	T	R	E
I	E	N	A	I	V	A	D	E	R	D	R
E	E	R	M	E	N	E	O	N	N	E	E
G	E	L	O	V	E	N	G	Z	O	O	N

vrede
 midden
 oma
 geest
 kind
 geloven
 mama
 zoon
 luisteren
 bidden
 vader
 god
 Jezus
 praten
 klein
 doen
 anderen
 genezen
 helpen
 schuim

De Orde van het theelepeltje

'En daarom wil ik je graag lid maken van de Orde van het Theelepeltje!' De vrouw tegenover me is een beetje beduusd. Ik speld haar het piepkleine theelepeltje op. Ze kijkt er naar en zegt stralend: 'dank je wel!'

Net daarvoor had ik haar verteld hoe ik haar ervaar als een fijne, betrokken vrouw. Ze heeft of maakt altijd tijd voor mijn verhaal, ik weet dat vele anderen ook op haar kunnen rekenen in voor en tegenspoed. Ze is vriendelijk en heeft een heerlijk gevoel voor humor. Met haar manier van doen wordt de wereld een stukje beter. Daarom maak ik haar lid van de Orde van het Theelepeltje. Deze Orde is een project van het Haags Vredesinitiatief. Als gezamenlijke Ambassades van Vrede in Den Haag willen zij hiermee hun waardering laten zien voor al die mensen die iets doen, hoe klein ook, voor een meer inclusieve en vreedzame samenleving.

Het lijkt een klein gebaar, een speldje op je revers, maar het zegt een heleboel. We hebben allemaal iets te geven en al die ogenschijnlijk kleine dingen doen iets in de grote wereld.

De inspiratie voor deze Orde ligt bij de Israëliische schrijver Amos Oz. Hij heeft in een interview gezegd:

"Wanneer je getuige bent van een grote ramp, bijvoorbeeld een uitslaande brand, dan kun je drie dingen doen: Rennen voor je leven, en degenen die niet kunnen rennen aan hun lot overlaten.

Een boze brief schrijven aan de redactie van je krant en de verantwoordelijke mensen aanklagen.

Een emmer water op het vuur gooien. En als je geen emmer hebt, dan een glas water. En als je geen glas hebt neem je een theelepeltje water. Iedereen heeft wel een theelepeltje. Een theelepeltje is heel klein en het vuur is enorm, maar we zijn met miljarden en ieder van ons heeft wel een theelepeltje." ♦

Jasja Nottelman

Evangelische Universiteitsgemeente in Utrecht

De theelepeltjes zijn te bestellen via www.theelepeltje.nl

Leven is samen leren

Als je kijkt naar kleine kinderen, is het soms alsof je een beetje mét ze gaat kijken. Alsof je de wereld met ze ontdekt. Je aait met ze mee als ze aarzelend jonge dieren strelen. Je ontdekt met ze hoe een plantje uit een boon groeit. De uitbundigheid van het zomerse leven vier je een beetje met ze mee, zoals je ook ontdekt hoe leuk het is om door herfstbladeren te rennen. Je realiseert je hoe sprookjesachtig de kerst is en ziet hoe de sneeuw en ijs de wereld betoveren.

Maar ook het bekijken van de wereld door de ogen van een ouder iemand, kan een wonderlijke ervaring zijn. Het laat je zien hoe

de fasen van een leven een andere inhoud krijgen naarmate je ouder wordt. Omdat je ze vaker doorleeft hebt. Omdat je meer geleerd, ervaren en misschien wel afgeleerd hebt, ben je er anders tegenaan gaan kijken.

Ieder beleeft zijn levensfase op zijn eigen manier. Niet alleen een kind of een oudere, maar ook een vriend, een naaste of iemand heel ver weg. Daarmee leren we samen. Over elkaar en over onszelf. En als dat gebeurt kan ook de vrede dichterbij komen. ♦

MariAnne Hummel-Pomp Apostolisch Genootschap

Zoveel te zingen

Ik zit op uw schouders
een parasol boven mijn hoofd
in schakering van de regenboog

Ik zit zo hoog,
kijk over de duinen
naar het strand,
waar de vliegers zweven

U hoort, net als ik, het vrolijke geschreeuw
het water, zo zegt men, geeft en neemt
hier geeft het, contouren aan het land
vreugde op het strand

De regenboog van mijn parasol was een belofte:
een dodende vloed zou nooit meer komen
Maar kwade koningen zijn van alle tijden
alle landen

Verderop dobberen mensen
Hun ark is van rubber en met veel te veel te vol
Daar neemt de zee
en neemt
en neemt

Ze dobberen tussen de golven
hoopvol en angstig tegelijk
Op weg naar een jong land
het oude staat in brand

Dat ze de kustlijn mogen halen
met al hun verhalen
Dat ze erbarmen mogen vinden
en een vrede ongekend

Dat de zee als gever
ons een voorbeeld is
Dat de zee ons onderdompelt
in liefde

Moge visioenen van goud
de generaties doortrekken
Samen zingend,
Omdat er zoveel te zingen is
omdat er zoveel te zingen is

Hein Bosman, met dank aan Sjon Donkers

Vredesweek 2018 Activiteitentips

Laat je inspireren door onze Activiteitenbank

Wil je met een educatieve werkvorm voor kinderen of jongeren aan de slag, of organiseer je liever een zinnige culturele activiteit?

Op www.vredesweek.nl/tips-inspiratie vind je verschillende ideeën hiervoor!

Vredesvluchten

De duif is een symbool van hoop en vrede. Ken je iemand die zich inzet voor een ander en wil je deze persoon laten zien dat je dat waardeert? Stuur dan een vredesduif. Dit kan met een houten duifje uit Bethlehem of online via www.vredesvluchten.nl.

Organiseer je eigen Walk of Peace

De Walk of Peace staat voor mooie ontmoetingen en zelfs duurzame verbindingen tussen verschillende religieuze en seculiere groepen. Wat zou het mooi zijn als er dit jaar op zoveel mogelijk plekken in ons land een Walk of Peace georganiseerd wordt. Interesse om mee te doen met een eigen Walk of Peace? Stuur een bericht naar info@paxforpeace.nl o.v.v. Walk of Peace of kijk op www.vredesweek.nl voor meer informatie.

Bestel materialen

Bestel via winkel & downloads op www.vredesweek.nl collectefolders, posters en vredeskranten. Sommige producten zijn nu beschikbaar, andere pas aan het begin van september. De leverdatum staat vermeld.

Nodig een spreker van PAX uit

Ook deze Vredesweek komen medewerkers van PAX graag vertellen over hun werk. Gedreven en ervaren mensen die de lokale situatie in de verschillende conflictgebieden waar PAX actief is als geen ander kennen. Kijk op www.vredesweek.nl/sprekersbank

Collecte in de Vredesweek

PAX kan zich mede dankzij de collectes die je in de Vredesweek houdt, blijven inzetten voor vrede in binnen- en buitenland. Je kan de opbrengst overmaken op **NL 03 TRJO 03905150 00** t.n.v. PAX te Utrecht, o.v.v. Vredesweekcollecte en de naam van jouw parochie/gemeente. Door jouw steun kunnen we samen werken aan vrede. Hartelijk dank!

Sluit je aan als Ambassade van Vrede

Geloof jij in een solidaire en menswaardige samenleving en wil je daar een steentje aan bijdragen? Organiseer samen met bijvoorbeeld je buurthuis, kerk of vereniging een activiteit in de Vredesweek, en meld je aan als Ambassade van Vrede. Je maakt dan deel uit van een landelijk netwerk van betrokken mensen die zich inzetten voor een wereld zonder geweld en onrecht. PAX biedt je dan diverse vormen van ondersteuning en inspiratie aan.

Lees meer op www.vredesweek.nl/ambassades of neem contact op via vredesweek@paxforpeace.nl.

